

СТУДЕНТТЕРДИН ТААНУУЧУЛУК ИШМЕРДИГИН АКТИВДЕШТИРҮҮДӨ МОДУЛДУК-РЕЙТИНГДИК ОКУТУУНУН ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Жогорку мектеп жакынкы жылдарда республикада илимий-техникалык процесстин жана социалдык саясаттын жаңы методологиялык негиздерин бекемдеп, өндүрүштүн, айыл чарбасынын, илимий-техникасынын базасын, экономикасын түп-тамырынан бери өзгөртүүгө жөндөмдүү интеллектуалдуу адистерди даярдап чыгууга тийиш.

Жогорку мектептердин бүтүрүүчүлөрүнүн квалификациялуулугу, компетенттүүлүгү, жоопкерчиликтиүүлүгү, мээнеткечтиги азыркы коомдун өнүгүшүнүн багытын жана темпин аныктайт. Жогорку билим берүү системасын өнүктүрүүдөгү жана реформалоодогу чечүүчү фактор болуп технологиялык жаңылануулар же инновация эсептелет.

Бүгүнкү күндүн жаңы талаптарын эске алган, билим берүүнүн жаңы технологиясын сунуштаган бир катар изилдөөлөр аткарылды [1].

Окуу процесси бул - окуучу менен окутуучунун ортосундагы өз ара алака, өзүнүн психологиялык табиятында билим алуу окутуучу менен студенттин бирдиктүү ишмердигинин натыйжасы экендиги белгилүү.

Традициялык педагогика «окуу» түшүнүгүн окутууга ыйгарып, социалдык тажрыйбада студентке пассивдүү роль калтырып келген. Жогорку билимдүү даяр кадрлар кенен, бирок көбүнө «статистикалык» билим алууга тийиш болуп, көп өзгөрүүгө дуушар болбогон пландык чарбада өз билиминин тереңдигин жана кенендигин далилдөөлөрү зарыл эле [2].

Көпчүлүк изилдөөчүлөр акыйкат белгилегендей, ЖОЖдук окутуу системасында студенттердин өз алдынча иштеринин сыйымдуу жана ийкемдүү формасы болуп модулдук-рейтингдик окутуунун технологиялары (МРОТ) эсептелет. Бул жерде өз алдынча иштер аркылуу билим системалашат, лекция учурунда алынган маалыматтан тажрыйба топтолот, практикалык сабактардан улам проблемалык маселелерди чечүү жөндөмдүүлүгү өркүндөйт [1].

Студенттердин өз алдынча ишке көнүгүшү белгилүү окуу мөөнөтүндө жетишүү маселесине караганда алда канча кенен жана терең максаттарды алып жүрөт. Ал өз алдынча жекече ой-жүгүртүүнүн өнүгүшүнө, индивидуалдык тажрыйбанын топтолушуна шарт түзүп, өндүрүштө маселелерди чыгармачылык менен чечүү жөндөмүн калыптандырат.

Окууга болгон чыгармачылык мамиле, ага карата даярдык деңгээл жана жашоо-турмуштук мамилелер инсандын билим алуучулук ишмердүүлүгүнүн зарыл сапаттарынын бири болууга тийиш.

Окуу процессинде инсандын өз алдынчалуулугун өстүрүү тажрыйбаны, жөндөмдү жана билимди өркүндөтүү менен эле эмес, ошондой эле окуучулардын ишмердүүлүгүнүн мотивдерин татаалдантуу жолу менен ишке ашырат. И.Я.Лернер студенттердин таанып-билүү өз алдынчалуулугун калыптандырууга өтүүнүн квалификациясында таануучулук жана социалдык мотивдерди бөлүп көрсөтөт [2].

Таануучулук мотивдер таануу процессинде инсандын активдүүлүгүн чагылдырып, өз кезегинде, кеңири окуу-таануучулук жана өз алдынча билим алуу мотивдерине бөлүнөт. Чыгармачылык жана таануучулук өз алдынчалуулукту активдештирүүнүн, анын деңгээлин жогорулатуунун бир жолу болуп анын өнүгүшүн шарттаган активдүүлүктү жогорулатуу жана мотивдерди өзгөртүү

эсептелет.

Таануучулук активдүүлүк жана өз алдынчалуулук педагогдордун жана дидакттардын эмгектеринде көпчүлүк учурларда бир катар коюлат. Демек, бул эки түшүнүк бири-бирине дал келет. Өз алдынча аракеттенүүдө студенттерде, негизинен, активдүүлүк элементтери пайда болот, же тескерисинче активдүүлүктүн пайда болушу инсанды өз алдынчалуулукка багыттайт. Активдүүлүктү ишмердүүлүк катары жана мүнөздүн белгиси катары кароого болот.

Натыйжалуу билим алуу ишмердүүлүгүнө умтулуу ыкмаларынан турган активдүүлүк окуу-таануучулук максатка жетүүдөгү эрктүүлүктү билдирген каражат жана шарт катары көрүнөт. Бул жерде анын активдүүлүгү иретинде инсандын өз алдынчалуулугу куралат. Мындан улам окууда студенттин активдүүлүгү кош бирдиктеги инсандын мүнөзү жана анын ишмердигинин сапаты катары көрүнөт.

Студенттин активдүүлүгү өздөштүргөн билимдин жана таануучулук ишмердүүлүгүнүн актуалдуулугунан жана окуу проблемаларын чечүүдө илимий чындыкты издөөгө «берилүүчү эффектисинен» билинет.

Биздин изилдөөлөр көрсөткөндөй, рейтингдик системаны колдонууда студенттердин билим алуу өз алдынчалыгын ырааттуу уюштуруу алардын активдүүлүгүн жогорулатат [3].

Модулдук рейтинг студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүгүн активдештирүүдөгү жаңы жана эффективдүү ыкма болуп саналат, анткени билимди баалоонун көп баллдуу рейтингдик системасы студенттер тарабынан семестр бою окуу материалын үзгүлтүксүз жана ритмдүү үйрөнүүнү ишке ашырат. Башка жагынан алганда, окутуучулар тарабынан билим алуунун сапатын жана терендигин үзгүлтүксүз кылдат көзөмөлдөөнү талап кылып, муну менен бирге студенттерди өз алдынча иштерде системалуулукка көнүктүрүп, алардын өздүк даярдыктарынын сапаттуу болушуна тарбиялайт.

Адамдын бардык жөндөмдүүлүгү ишмердүүлүк процессинде өнүгөт, бул аныктама азыркы педагогикалык психологиянын айкын принциби болуп эсептелет [2].

Активдүү ишмердүүлүктү уюштуруудан артык адамдын таануучулук жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүчү бөлөк жол жок. Окуп-таануу процессинде индивидумдун өз алдынча иштеринин жогорку активдүүлүгүн камсыз кылып турган ыкмалар менен методдорду чебер колдонуу окуп жаткандардын таануучулук ишмердүүлүгүнүн олуттуу каражаты болуп саналат.

МРОТту окутуу процессин башкаруу үчүн психологиялык негиз болуп проф. А.Я.Гальпериндин акыл ишмердүүлүгүн этаптуу уюштуруу теориясы да кызмат кыла алат. Анын борбордук маселеси болуп кыймыл-аракет жөнүндөгү түшүнүк эсептелет. Кыймыл-аракеттик элемент - адам ишмердүүлүгүнүн негизги бөлүгү. Анын үч түрүн (предметтик, кептик, акыл-эстик) бөлүп көрсөтүп жүрүшөт. П.Я.Гальпериндин теориясы боюнча, окуп үйрөнүү түрдүү ишмердүүлүктүн курамына кирген акыл-эстик аракеттин бекемдигин айгинелейт. Ал теориянын негизинде адамдын материалдык жана психологиялык ишмердигинин биримдиги жөнүндөгү жалпы психологиялык идея жатат [1].

Бул теориянын өзгөчөлүгү болуп акыл-эстик аракеттердин уюшулушу, алардын предметтик аналогдорунун негизинде ишке аша тургандыгы жөнүндөгү жобо эсептелет. Ал эми мунун модулдук - рейтингдик окутууга тиешелүү жагы катары тилдик билимди өздөштүрүү, ой жүгүртүү жана кептик жөндөмдүүлүктү уюштуруу бир бүтүн процесс саналат. Бул жерде бирдиктүү коммуникабелдик жөндөмдүүлүк этаптуу иш - аракеттердин негизги бөлүгү жана жыйынтыгы болуу

менен, окутуунун жалпы процессин башкарууну жүзөгө ашырат. Акыл-эстик аракеттерди этаптуу түзүүнүн теориясы ассоциалдык, операциялык ыкма менен эмес, сырткы «материалдык» аракеттерди ички планга этаптуу түрдө өткөрүүнү түшүндүрөт. Ар бир аракетте эки негизги бөлүк айырмаланып турат: ориентировкалык жана аткаруучулук. Ориентировкалык ишмердүүлүктүн ролу физикалык, келечектик жана акыл-эстик аракеттерди уюштуруу үчүн зарыл болот [2].

Модулдук-рейтингдик окутуунун технологиясын илимий-теориялык жоболорун чыгарууда негиздешкен советтик психологдор Ю.А.Самарин, Н.А.Меньчинская ички (акыл-эстик) аналитикалык-синтетикалык ишмердүүлүктөн ассоциативдик катарга ылайык келүүчү ассоциацияларды бириктирүү үчүн керек болгон объектилердин аралаш окшоштугунун, айырмалуулугунун мамилелерин бөлүштүрүп беришкен. Е.Н.Кабанова–Меллер ассоциациялардын үч тибин бөлүп көрсөтөт: объектилерди кабыл алуу учурунда пайда болгон баштапкы ассоциациялар [1], окуучулардын ой жүгүртүү ишмердүүлүктөрүндө мурдатан топтолгон түшүнүктөрдүн натыйжасында түзүлгөн экинчи байланыштар [2], эс тутумунда сакталган образдар менен кабыл алынган объектилердин дал келишинде пайда болгон өткөөл ассоциациялык байланыштар [3]/ Ассоциациялардын бардык типтери кептик ишмердүүлүккө үйрөтүүдө пикирди уюштуруу процессине зарыл болот.

Таанып билүүнү активдүү процесс катары түшүнүү, индивиддин таанып билүүнүн объектисине карата негизинен чыгармачылык мамилесине байланыштуулугунун көрүнүшү, билим курулай жаттоо менен келбейт, ал бир гана акыл - эстүү кабыл алуу, аракеттенүү жөндөмдүүлүгүнө негизделет, өздөштүрүлгөн информациянын сапаты үйрөнүүчүнүн ишмердүүлүгүнүн мүнөзүнө байланыштуу болот. Таанып-билүүчүлүгүнүн өз алдынчалуулугу активдүү дегенди билдирет. Ушундан улам үйрөнүүчүлөрдү таанып билүүнүн процессине активдүү мамиле жасоого үйрөтүү зарыл болуп, окуу процесси пассивдүү-туюнуучулук мүнөздө эмес, үйрөнүүчүлөрдүн өздөрүнүн активдүү чыгармачылык ишмердүүлүгүн ичине камтыган учурда гана жүзөгө ашат дегендикти билдирет. Мектеп менен ЖОЖдун бул негизги милдети азыркы мезгилдерге чейин толук чечиле элек. Анализ көрсөткөндөй, окутуунун модулдук-рейтингдик системасын киргизүү, толук болбосо дагы окутуунун традициялык формасына караганда студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүгүн активдештирүүдө көп артыкчылыктары бар экендиги ачык байкалат.

Үйрөнүүчүнүн активдүүлүгүн өркүндөтүү жогорку мектептин ишин жөндөгөн окуу ишмердүүлүгүн уюштуруунун методдоруна жана формаларына, окуу пландарынын, программаларынын оптималдуулугуна байланыштуу болот. Муну менен бирге эле психологиялык-педагогикалык жолдомолорго негизделген азыркы окуу процессинин илимий жактан так уюштуруу керек болот. Мына ушул проблеманы чечүү үчүн окумуштуу–педагогдор тарабынан окутуунун модулдук-рейтингдик окутуу технологиясы ишке (МРОТ) киргизилгендиги белгилүү.

Мында чыгармачылык ишмердүүлүктү активдештирүү аркылуу келечектеги адистин ишмердигинин бардык мезгилинде анын профессионалдык өсүшүн туруктуу камсыз кылуу максаты жатат. Педагогдун максаты рейтингдик көзөмөлдүн процессинде студенттерде өз алдынча чыгармачылык ой жүгүртүү, жаңы жагдайларга ыкташуу жөндөмдөрүн калыптандырып, милдеттерди көрө билип, аларды чечүүнүн жолдорун табууга акырындап көнүктүрүүдө турат.

Чыгармачылык ишмердүүлүктү активдештирүү «үй тапшырмаларды», анын ичинде жекече тапшырмаларды аткара билүү жөндөмдүүлүгү менен эле эмес, ошондой эле лекцияларды өз алдынча уга билип кабылдоого да байланыштуу

болот. Өз алдынча иштердин чыгармачылык тажрыйбаларына лекциядан кийинки конспектинин үстүндө иштөө, илимий адабият, справочный материал, баштапкы булактар, приборлор менен жекече иштөө, аппаратура менен иштөө; илимий докладдарды, рефераттарды, отчетторду жана башкаларды түзүү иштери кирет. Модулдук формада окутууда мындай тажрыйбаларга ээ болуу жаш адистин таануучулук жөндөмдүүлүгүнүн деңгээлин аныктайт. Бүтүрүүчү ЖОЖдо топтолгон жөндөмдүүлүктөрүн кесиптик маанидеги чыгармачылык маселелерди өз алдынча коюп жана чечүүдө колдонушу керек.

Бул жөндөмдүүлүктөр активдүү чыгармачылык ишмердүүлүктүн системасында жакшы уюшулганда гана МРОТ шартында окутуунун башкы сапаты катары чыгат.

Модулдук-рейтингдик окутуунун технологиясы ЖОЖдун профессордук-окутуучулар курамынан өзүнүн иштерин жакшыртууну, активдүү окутуунун психологиялык-педагогикалык активдүү принциптерин ыкчам пайдаланууну талап кылат. Мындай принциптердин бири болгон окуу процессинин эффективдүүлүгүнө окутуу менен үйрөнүүнүн студенттер тарабынан туура моделдештирилген натыйжалуу байланыштуулугунун жыйынтыгы аркылуу жетишилет.

Ушу кезге чейин эле профессионалдык мектепте окутуучуну даярдоодо негизги көңүл окутуунун каражаты жана анын методу катары студенттерге даяр түрдөгү информацияны берүүгө артыкчылык берилип келет. Бирок студенттин жекече таануучулук активдүүлүгүсүз, анын келечектеги кесибине болгон кызыкчылыгысыз окуу процессинин жыйынтыгы аз натыйжа берет. Жашыруун болбогондой, студенттердин интеллектуалдык пассивдүүлүгүнүн залакасы өтө эле кеч, көбүнесе өндүрүштө билинет. Мындай учурда окутуучу студенттен лекцияда окулган нерселерди кайталоосун күтөт. Ушундан улам студенттердин чыгармачылык активдүүлүгү башынан эле бузулат, эми болсо адистерди даярдоонун сапаттык критерийи катары студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүккө болгон шыктуулугун аныктоо, бир гана окуу, изденүүчүлүк маселелерин эле алдыга коюу жана чечүү менен чектелбестен, ошондой эле профессионалдык максаттарды жана чыгармачылык активдүүлүктү да эске алат. Студенттерге окуу ишмердүүлүгүн ойготуучу мотивдештирүүнүн өзгөчө ролун жана маанисин белгилөө менен, бир гана бул фактордун өзү жетишсиз экендигин жакшы түшүнүү керек. Дагы баштапкы базалык билим, ыңгайлуу окутуу атмосферасы да керек. Проблемалардын бардык аспектилеринде кеңири маалыматта болуу, алардын башкы жана экинчи даражадагысын түшүнүү, проблемалардын мазмунун түзгөн кубулуштардын түрдүү багыттарынын ортосундагы байланыштардын мүнөзүн билүү, анын себептерин чечүүгө байланышкан суроолордон кабардар болуу иштеринин баары окууга көңүл коюунун мотивациясын өнүктүрөт жана бекемдейт. Эрежеге ылайык, мотивациялык белгилер билим аркылуу бекемделген жана шыктуулук табитине байланышкан студенттерде көбүрөөк байкалат [1].

Адабияттар:

1 .Лернер И.Я. Дидактические основы формирования познавательной самостоятельности учающихся при изучении гуманитарных дисциплин: дисс. доктор пед. наук. -М., 1971. 300 с.

2 Абдразаков А.А., Надиров Э.Н. Значение СРС в формировании специалистов, Вопросы повышения эффективности учебно-воспитательного процесса. -Ташкент, 1976. 73-78 с.

3. Кидибаев М.М., Маткеримов Н.О., Абышалиев К.Б. Педагогическая

диагностика уровней сформированности самостоятельной-познавательной деятельности студентов. -Екатеринбург-Каракол, 2005.